

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Шевчук І.М., к.пед.н., доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті наведені результати наукового аналізу правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду України. Автором досліджено особливості інтерпретаційних актів Конституційного Суду України.

Ключові слова: акти Конституційного Суду України, інтерпретаційно-правовий акт, офіційне тлумачення, нормативність.

Шевчук И.Н. ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ИНТЕРПРЕТАЦИОННЫХ АКТОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ / Восточноукраинский национальный университет имени Леси Украинки, Украина

В статье приведены результаты научного анализа правовой природы интерпретационных актов Конституционного Суда Украины. Автором исследованы особенности интерпретационных актов Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: акты Конституционного Суда Украины, интерпретационно-правовой акт, официальное толкование, нормативность.

Shevchuk I. M. LEGAL NATURE OF THE INTERPRETATIVE ACTS OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE / Lesya Ukrainka Eastern European national university, Ukraine

This article deals with the results of scientific analysis of the legal nature of interpretative acts of the Constitutional Court of Ukraine. The peculiarities of interpretative acts of the Constitutional Court of Ukraine are investigated.

It is defined that interpretative acts of the Constitutional Court of Ukraine occupy a particular place in the system of legal acts, as they share the characteristics of both interpretative and normative acts. When interpreting the Constitution and the laws of Ukraine they reveal their true content and form a single constitutional understanding of the law. It is indicated that normative nature of a legal act does not mean that it belongs to normative legal acts. Interpretative acts belong to the acts of normative character, as they contain norms of interpretation, but not new legal rules.

It is determined that the legal force of interpretative acts comes out of the legal status of the Constitutional Court of Ukraine and reveals its peculiarities. Interpretative acts, which are adopted by the Constitutional Court of Ukraine are obligatory to be fulfilled on the territory of Ukraine, they are final and cannot be appealed, non-fulfilment of the decisions leads to the responsibility before the law. The accent is put on the fact that none of the laws presupposes a norm about the responsibility for non-fulfilment of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

The functioning of the interpretative legal acts in time, space and as to the scope of persons is viewed. The author concludes that the acts function during the validity period of the legal norm they interpret. Though, the functioning of the interpretative legal acts depends on the following conditions: if the normative legal act is cancelled, consequently the act of its official interpretation loses its force; if a new normative legal act contains norms similar to those contained in the previous act, the principles of the interpretative act dealing with these norms preserve their force; if in a new normative legal act the norm was changed or completed but preserves the terms and principles used in the previous edition, the explanations of the principles and terms in the act of official interpretation which are present in a new edition, preserve their force.

It is determined that the functioning of the interpretative legal acts is extended to the territory, defined in the powers given to the subject with the purpose to officially interpret legal norms. Interpretative acts are obligatory for persons that are under the jurisdiction force of the subject that issued that act. Interpretative acts of the Constitutional Court of Ukraine, which cancel or lessen the person's responsibility, have retroactive effect in time.

Key words: acts of the Constitutional Court of Ukraine, interpretative legal act, official interpretation, normativity.

Проблема правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду України залишається актуальною, наукові публікації не дають повного й однозначного уявлення про правові властивості актів Конституційного Суду України та їх місце в системі правових актів.

У вітчизняній юридичній літературі проблема правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду України розглядається давно, проте на сьогодні не існує єдності в поглядах вітчизняних та зарубіжних науковців на це питання. Певні аспекти правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду у своїх працях аналізували вчені-юристи, як В.О. Гергелійник, Є.П. Євграфова, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, І.Д. Сліденко, В.Є. Скомороха, В.Я. Тацій, М.В. Тесленко, В.П. Тихий, С.В. Шевчук, Т.О. Цимбалістий, Г.О. Христова та ін.

Метою цієї статті є аналіз правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду України та з'ясування особливостей цих актів.

Відповідно до ст.150 Конституції України та ст. 13 закону "Про Конституційний Суд України" до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Закон України "Про Конституційний Суд України" не містить нормативного визначення офіційного тлумачення, яке надає Конституційний Суд України, а визначає лише його підстави. У ст. 93 закону "Про Конституційний Суд України" зазначено, що підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні, роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України. Згідно зі ст.94 підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення, вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод [1].

Офіційне тлумачення – це тлумачення правової норми, яке здійснюється компетентними органами і є формально-обов'язковим для всіх суб'єктів її застосування та реалізації [2, 143].

В.Є Скомороха визначає офіційне тлумачення як діяльність уповноваженого конституцією органу, що полягає в з'ясуванні та роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень, понять, формулювань Конституції та законів України, а також результатів цієї діяльності, викладеній в акті тлумачення [3, 420-421].

Офіційне тлумачення за сферою дії поділяється на нормативне і казуальне. Нормативне тлумачення – це тлумачення, яке розраховане на всі випадки застосування, реалізації роз'яснюваної норми. Нормативне тлумачення здійснюється Конституційним Судом України в межах провадження в справах, передбачених п.4 ст.13 Закону "Про Конституційний Суд України", тобто провадження щодо офіційного тлумачення Конституції і законів України.

Казуальне тлумачення – це тлумачення, розраховане лише на той випадок застосування, реалізації правової норми, з приводу якого роз'яснюється її зміст. Казуальне тлумачення здійснюється Конституційний Суд України при розгляді справ щодо конституційності законів та інших правових актів, міжнародних договорів, під час розгляду справи про надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту, щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Конституційний Суд України за результатами офіційного тлумачення Конституції України та законів України ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

П.О. Недбайло першим зазначив, що, окрім нормативних та індивідуальних актів, є ще інтерпретаційні акти, які конкретних правовідносин не викликають, але й нових правових норм у собі не містять. Вони є юридичними засобами правильного та ефективного застосування правових норм [4, 16].

В.П. Тихий вважає, що рішення Конституційного Суду України про нормативне тлумачення є інтерпретаційними актами. Вони мають нормативний зміст, оскільки містить норми роз'яснення, але не є нормативно-правовим актом. Адже головною функцією останніх є встановлення нових норм права або відміна чи зміна раніше діючих. Такої функції, такої якості рішення конституційного Суду України про нормативне тлумачення не мають [5, 67].

Інтерпретаційно-правовий акт (акт офіційного тлумачення правової норми) – це спосіб зовнішнього прояву встановленого компетентними органами формально-обов'язкового правила розуміння змісту юридичної норми [2, 144].

Інтерпретаційно-правовим актам притаманні ознаки, характерні для інших правових актів (формальна визначеність, юридична сила, офіційний характер, регулятивність, загальнообов'язковість), це все дозволяє віднести їх до системи правових актів. Інтерпретаційно-правові акти мають свої особливості.

І.М. Сліденко характеризує особливості актів офіційного тлумачення Конституції: це акти нормативної дії, основне призначення яких полягає в реалізації норми Конституції. Нормативність акта тлумачення Конституції означає, що дія такого акта поширена на необмежено широке коло випадків і на всіх суб'єктів, які реалізують відповідні норми; акт тлумачення Конституції завжди має допоміжний характер відносно норми Конституції; прийняття акта про тлумачення Конституції не супроводжується втратою сили іншими нормативними актами; тлумачення Конституції не мають ієрархії, проте вони не повинні суперечити один одному [6, 171-172].

О.В. Міцкевич у своїй роботі зазначає, що поняття правової природи актів охоплює нормативність, юридичну силу, сферу дії, форму, в якій виражений акт [7, 5]. Дослідження правової природи інтерпретаційних актів Конституційного Суду України вимагає аналізу нормативного (або ненормативного) характеру, юридичної сили, обов'язковості у зв'язку із сферою їх дії, форми актів, статусу та компетенції Конституційного Суду України як державного органу – суб'єкту прийняття досліджуваних правових актів, а також правових форм його діяльності, результати яких відбиваються в цих актах.

У Рішенні Конституційного Суду України від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001 у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України "Про тимчасове припинення діяльності Компартії України" і "Про заборону діяльності Компартії України" (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року) зазначається, що ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії в часі та неодноразовість їх застосування. Зазначені укази стосуються не індивідуально визначених суб'єктів, а охоплюють їх широке коло і розраховані на неодноразовість застосування [8].

С.В. Шевчук вважає, що нормативний зміст мають рішення Конституційного Суду України щодо конституційності законів та інших правових актів, щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України та висновки щодо конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України. Нормативність актів Конституційного Суду України ґрунтується на правових позиціях. Їх специфіка полягає в тому, що вони мають "м'який" характер на відміну від чітко визначених "жорстких" правових норм, та в цілому нагадують *ratio decidendi* судового рішення в країнах англо-саксонського права, з урахуванням того, що в Конституційного Суду України вже склалася практика посилання на свої раніше прийняті правові позиції [9].

Акти Конституційного Суду України займають окреме місце в системі правових актів, оскільки вони сполучають якості інтерпретаційних та нормативних актів. Інтерпретуючи Конституцію та закони України, вони з'ясовують справжній їх зміст і формують єдине конституційне праворозуміння. Нормативний характер правового акта не означає його автоматичної належності до нормативно-правових актів. Інтерпретаційні акти належать до актів нормативного характеру, але не до нормативно-правових актів, оскільки вони містять норми-роз'яснення, а не нові норми права.

Юридична сила – це специфічна властивість нормативно-правових актів, яка розкриває їх співвідношення і залежність за формальною обов'язковістю та визначається місцем правотворчого органу в апараті держави [2, 107].

Юридична сила інтерпретаційних актів впливає з правового статусу Конституційного Суду України і відображає його особливості. Інтерпретаційні акти, які ухвалює Конституційний Суд України, є обов'язковими до виконання на всій території України, остаточними та не можуть бути оскаржені. Відповідно до статті 70 Закону України "Про Конституційний Суд України", невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно законом. Проте в жодному законі норма про відповідальність за невиконання рішень чи недодержання висновків Конституційного Суду України не передбачена.

На думку Ю.Л. Власова, юридична сила актів офіційного тлумачення та їх обов'язковий характер зумовлені юридичними властивостями самих норм права та наявністю зв'язків правоположень актів офіційного роз'яснення з нормами права; наявністю повноважень у суб'єкта тлумачення на надання офіційного роз'яснення дійсного змісту норм права і видання

актів офіційного тлумачення [10, 107].

П.М. Ткачук зазначає, що юридична сила рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України прирівнюються до юридичної сили самої Конституції. У рішенні про офіційне тлумачення викладається з'ясований зміст норми Конституції України, який стає частиною самої норми, а рішення Суду, як і сама норма, є обов'язковими до виконання [11, 31]. Юридичну силу рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення законів можна вважати вищою за юридичну силу самого закону. Здійснюючи тлумачення норми закону, Суд обов'язково орієнтується на відповідні конституційні положення, перевіряє її на відповідність Конституції, базується на принципі верховенства права. Подолати результати офіційного тлумачення норми закону, визнати їх неналежними неможливо. Хіба що законодавець може внести зміни до витлумаченої норми або її скасувати [11, 32].

На думку В.Я. Тація та Ю.М. Тодики, юридична сила інтерпретаційних актів не може прирівнюватися до сили нормативно-правових актів, які є предметом тлумачення. Юридична сила інтерпретаційного акта діє до того часу, поки діє сам акт, норми якого стали предметом тлумачення. Прийняли новий закон, змінили його норми, що були предметом тлумачення, і, відповідно, втрачаються значення, юридична сила і дія інтерпретаційного акта. Таким чином, парламент України може долати правову позицію Конституційного Суду за нормами, які були предметом тлумачення [12, 62].

Інтерпретаційно-правові акти діють у часі, у просторі та за колом осіб. Ці акти діють упродовж терміну дії норми права, яку вони роз'яснюють. В.П. Тихий зазначає, що сфера дії (територія, коло осіб і коло випадків) рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України та законів України співпадає зі сферою дії останніх, і вони є нормативними. Чинність у часі офіційного тлумачення Конституційним Судом України Конституції та законів України визначається чинністю норми права, що тлумачиться, воно поділяє їх долю. Причому тлумачення однієї і тієї ж норми не може змінюватися протягом цього часу, якщо ця норма безпосередньо або опосередковано не змінювалася [13, 35]. На думку В.Є. Скоморохи, правова позиція сформульована конституційними судом під час офіційного тлумачення, може зберігати своє значення і після відміни акта, який тлумачився, або ж стати правовою основою для прийняття нового акта [3, 436].

О.Ф. Череданцев висловлює думку, що дія інтерпретаційно-правових актів залежить від наступних умов: якщо нормативно-правовий акт скасований, то, відповідно, втрачає силу й акт його офіційного тлумачення; якщо в новому нормативно-правовому акті містяться норми, аналогічні тим, які були в раніше діючому акті, то зберігають силу положення інтерпретаційного акта, які стосуються саме цих норм; якщо в новому нормативно-правовому акті норма права була змінена чи доповнена, але в ній збереглися терміни й положення, що вживалися в попередній редакції, то зберігають свою дію роз'яснення положень і термінів в акті офіційного тлумачення, які залишилися в новій редакції [14, 302].

Ю.Л. Власов вважає, що офіційне тлумачення має діяти з моменту набуття юридичної сили нормою права, дійсний зміст якої роз'яснюється у відповідному акті. Водночас, коли норма права вже діє і реалізується не з тим змістом, що роз'яснюється в акті офіційного тлумачення, і при цьому офіційне тлумачення такої норми погіршує правове становище суб'єктів суспільних відносин, надане роз'яснення повинно діяти з моменту опублікування акта офіційного тлумачення [10, 109].

Дія інтерпретаційно-правових актів поширюється на територію, визначену в повноваженні, що надано суб'єкту на офіційне тлумачення норм права. Якщо такий простір у повноваженні не встановлений, дія акта простягається на відповідну територію, на яку поширюється дія суб'єкта, що надав офіційне тлумачення [10, 111]. Інтерпретаційно-правових актів є обов'язкові для осіб, які підпадають під юрисдикцію суб'єкта, що видав цей акт.

Інтерпретаційно-правові акти є письмовими актами-документами, для них характерні специфічна структура, зміст, форма, засоби, способи і стиль письмового викладу. Рішення, висновки Конституційного Суду України мають містити дані, перелік яких зазначено відповідно у статтях 65, 66, а також у відповідних статтях розділу III "Особливості конституційного провадження" Закону України "Про Конституційний Суд України". Рішення, висновки Конституційного Суду України мають бути належно обґрунтовані.

Правова природа інтерпретаційних актів Конституційного Суду України полягає в з'ясуванні, роз'ясненні змісту правових норм, їх конкретизації, а не в їх змінах чи доповненнях. Інтерпретаційні акти Конституційного Суду України не можуть застосовуватися окремо, самостійно без роз'яснених ними правових норм. Вони діють лише з актами, які ними тлумачаться. Інтерпретаційно-правові акти за своєю юридичною силою розташовуються одразу за актами, що роз'яснюються. Інтерпретаційні акти належать до актів нормативного характеру, але не до нормативно-правових актів, оскільки вони містять норми-роз'яснення, а не нові норми права. Інтерпретаційно-правові акти є обов'язковими для виконання на всій території України, а їх дія розрахована на неперсоніфікованого адресата й поширюється на невизначену кількість випадків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
2. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник / П.М. Рабінович. – К.: Атіка. – 2001. – 176 с.
3. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики / В.Є. Скомороха. – К.: "МП Леся", 2007. – 716 с.
4. Недбайло П.Е. Применение советских социалистических правовых норм: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 "Теория и история права и государства; история правовых учений" / П.Е. Недбайло. – М., 1956. – 29 с.
5. Тихий В.П. Основні повноваження Конституційного Суду України (коментар до статті 150 Конституції України) / В.П. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. – № 4. – С. 30–35.
6. Сліденко І.Д. Тлумачення Конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду / І.Д. Сліденко. – Одеса: Фенікс, 2003. – 234 с.
7. Мицкевич А.В. Акты высших органов Советского государства / А.В. Мицкевич. – М.: Юридическая литература, 1967. – 176 с.
8. Рішення у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України "Про тимчасове припинення діяльності Компартії України" і "Про заборону діяльності Компартії України" (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України: рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 1. – Ст. 28.
9. Шевчук С.В. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції [Електронний ресурс] / Станіслав Володимирович Шевчук // Сайт Верховного Суду України. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/96D2874F40BF97ACC225764000495B7E?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=96D2874F40BF97ACC225764000495B7E&Count=500&>
10. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: монографія / Ю. Л. Власов. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – 180 с.
11. Ткачук П. М. Конституційний Суд України: теоретико-правові питання діяльності / П.М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. – 2006. – № 4. – С. 23–37.
12. Тацій В.Я. Межі тлумачення Конституційним Судом Конституції і законів України / В.Я. Тацій, Ю.М. Годица // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 60–63.
13. Тихий В.П. Правотлумачення Конституційним Судом України та правова природа його рішень / В.П. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 62–71.
14. Череданцев А.Ф. Толкование права и договора: учеб. пособие для вузов / А.Ф. Череданцев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 381 с.